

UVODNIK

Večina razprav o trajnostnem razvoju se osredotoča na tri, v novejšem času morda štiri, medsebojno »uravnotežene« dimenzije. Gospodarski in socialni razvoj morata biti usklajena z varovanjem okolja, pri usklajevanju pa je nujno upoštevati tudi številne kulturne razlike, ki (ne)posredno vplivajo na legitimno operacionalizacijo usklajevalnih postopkov. In prav velikanske razlike, ki se v novejšem času še poglobljajo, so ključni problem trajnostnega razvoja. Horizontalno in vertikalno uravnoteževanje razvoja je vedno strateško pomembno »geopolitekonomska« vprašanje modernih družb, ki ga mnoge razprave podcenjujejo ali (ne)namerno spregledajo. S tem se ustvari naivna predpostavka o navidezni rešitvi tega problema.

Še bolj kot ta spregled je pogosto zanašanje na navidezno ali vsaj začasno moč leporečja. Če v razvojnih strategijah po zgledu F. Milčinskega »najstrožje zapovemo«, da mora biti trajnostni razvoj okoljsko občutljiv niz ukrepov, do narave oz. ekosistemov prizanesljiv, dolgoživ, skratka »ozeljen« razvoj, se na prvi pogled zdi, da je problem uravnoteženosti trajnostnega razvoja vsaj ustrezno prepoznan, če že ne rešen. Preseneča tudi nenavadna prostodušna in nenatančna opredelitev temeljnih sestavin trajnostnega razvoja. Že od druge polovice dvajsetega stoletja se pogosto zdi, da je kromatična oznaka, tj. »zelen razvoj«, zadovoljliva kvalifikacija, ki je ni treba določneje opredeljevati. Kot da ni bistvena, dejansko konstitutivna značilnost trajnosti, vzdržnosti, sonaravnosti, dolgoživosti ipd. prav *dinamična* uravnoteženost temeljnih sestavin, ki jo je na operativni zelo težko doseči in upravljati. Povrh vsega pa je uravnoteženost kompleksnega ekosocialnega sistema težko dosegljiv cilj tudi zaradi tega, ker je soglasje, ki bi olajšalo legitimno iskanje ravnotežja, skorajda nemogoče. Zaradi številnih teoretsko odprtih tem pravzaprav sploh ni presenetljivo, da v razpravah o trajnostnem razvoju še vedno porabljamo veliko energije za osnovni dogovor o terminološko konceptualnih vprašanjih.

S podobnimi težavami se srečujemo tudi pri opredeljevanju pomena »razvoja«. Tu gre za še en niz »problematičnih samoumevnosti«, s katerimi se domnevno ne zdi več smiselno ukvarjati. Zadošča pogled na relativno omejen nabor statističnih podatkov v standardnih grafičnih ponazoritvah. Seveda obstajajo tudi zahtevnejši raziskovalci, ki jih preprosti statistični kazalci o domnevnem razvoju ne zadovoljijo, zato nadaljujejo iskanje v globino in širino in z analizo distribucije moči, medijskih diskurzov in prezentacij ter celo z naborom kvalitativnih indikatorjev poskušajo rekonstruirati »resničnejši, ne zgolj statistični družbeni razvoj«. Vendar pa te kompleksnejše konstrukcije družbenega razvoja nimajo veliko možnosti vplivati na utečene strokovne razprave, še manj pa na politične odločitve. Večinoma so protagonisti poglobljenih razprav o razvoju uvrščeni v nepopularno

kategorijo večno nezadovoljnih nergačev, razbijalcev preprostih in zato priljubljenih iluzij.

Razumevanje »razvoja« se torej v praksi (razvojnih politikah) velikokrat zvede na beleženje »rasti« kazalcev na poljubnem področju. In vendar je prav opredelitev »razvoja« bistvena tudi za opredelitev »trajnosti«. Zelo poenostavljeno rečeno, trajnostni razvoj v mnogih primerih predpostavlja prehod od akumulacije, zbiranja istega, kopičenja zaloga tega in onega, v radikalen premislek o smiselnosti in domnevni neizbežnosti teh istih zaloga, ki izčrpavajo naravne vire. Vzporedno z okoljsko krizo, s spreminjanjem ekosistemov, pretečimi podnebnimi spremembami se soočamo tudi s krizo pomena temeljnih razsežnosti razvoja. Ker ne znamo konsistentno in transparentno povedati, kaj je razvoj in kaj ni, nam bo mogoče celo »vera v razvoj vzeta«. To pa bo – ali pa je že – zgolj logična posledica manka »velikih, vodilnih družbenih idej« o zaželenih in dosegljivih razvojnih ciljih. Zaradi tega se je okoljska kriza deloma že (oziroma se bo) neizbežno razširila v občo družbeno krizo. Razvojnim pragmatikom se zdi spraševanje o kakovostnih razsežjih (trajnostnega) razvoja odveč, nepotrebno kompliciranje. Domnevno nepraktično filozofiranje jih dela živčne in nestrpne. Vendar pa je legitimna, obče sprejeta stalna rekonstrukcija razumevanja (trajnostnega) razvoja dejansko prvi pogoj za njegovo legitimno uresničevanje.

Obdobje, ko se je zdelo, da razvojnih ciljev ni treba več posebej opredeljevati in razglašati, je za nami, bistvena značilnost in potreba sedanjega časa pa je prav potreba po opredelitvi in legitimizaciji razvoja, ki bo prekinil dosedanje samodestruktivne rutine. Osnovna vizija trajnostnega razvoja, ki jo je že pred desetletji pod okriljem OZN prispevala Komisija za okolje in razvoj, je še vedno sprejemljiva, nujno pa jo je operativno dopolnjevati. To pa seveda ni mogoče, ne da bi temeljito razmišljali tudi o temeljnih vsebinskih opredelitvah trajnostnega razvoja.

To je temeljni motiv in ambicija besedil o implementacijskih zastojih trajnostnega razvoja, ki jih objavljamo v tej izdaji revije Teorija in praksa. Vsem štirim besedilom je skupen pristop, ki povezuje teorijo in prakso, to pomeni, da konceptualne zamisli o trajnostnem razvoju sooča z dosedanjimi empiričnimi izkušnjami pri uveljavljanju teh zamisli.

Prvi prispevek obravnava »trajnostni razvoj v šoli«. V uvodnem delu avtorja zanima, v kolikšni meri šolski sistem spodbuja kreativno refleksijo trajnostnega razvoja. V tem teoretskem kontekstu besedilo preverja, kako o trajnostnem razvoju razpravljajo v slovenskih gimnazijah, katere vsebine prevladujejo, kako je v gimnazijskih programih rešeno problematično razmerje med naravoslovno-tehničnimi znanji in družbenimi konstrukcijami trajnostnega razvoja. Preliminarna empirična analiza, ki temelji na analizi vsebin učnih programov, predstavljena v drugem delu, pokaže, da je tudi v šolskih programih celovitost še nedosežen standard obravnav trajnostnega

razvoja. Ključna se zdi ugotovitev, da pogostost obravnav »trajnostnih« pojmov v učnih programih nakazuje ali celo dokazuje sprejetost trajnostnega razvoja kot pomembne razvojne ideje enaindvajsetega stoletja, obenem pa redukcionizem in parcialnost »trajnostnih« vsebin nakazujeta razhajanja v dojemanju in razumevanju tega »radikalnega« koncepta. To pa seveda močno otežuje implementacijo koncepta, tako v izobraževalnih sistemih kot tudi v družbi nasploh. Nekoliko prikrito, vendar pomembno sporočilo članka je ideja, da mora »trajnostni razvoj še v šolo«, torej, da je osnovno idejo nujno treba še precej izpopolnjevati, tako da bo postala lažje in legitimno uresničljiva.

Drugo besedilo se osredinja na konceptualno razpravo o trajnostni mobilnosti v razmerah povečane globalne dostopnosti in slabitve nacionalnega integrativnega okvira. Dinamika družbene vertikalne mobilnosti je pomemben kazalec institucionalnih, družbenih, ekonomskih, okoljskih in kulturnih sprememb, ki jih generira trajnostni razvoj. V socioloških raziskovanjih in razpravah je bila prostorska mobilnost donedavno pretežno obravnavana kot horizontalna mobilnost, čeprav jo dejansko poganjajo vertikalne mobilnostne aspiracije. Prispevek preverja predpostavko, da je v razmerah povečane pretočnosti družbenoprostorskih procesov smiselno iskati priložnost za uvajanje trajnostne prostorske mobilnosti. Na primeru izobraževanja in zaposlovanja besedilo argumentira, zakaj je trajnostna mobilnost pomemben element socialne integracije. Sočasnost osamosvajanja in povezovanja na ravni posameznika, institucij in celotnih družb predstavlja izziv za globlje razumevanje konceptov »gnezdenja« in »grozdenja« v prostorih krajev in prostorih tokov. Besedilo se sklicuje na Giddensov koncept *časovno-prostorske distanciacije*, ki pomeni raztezanje družbenih sistemov v prostoru in času ter tako relativizira zakoreninjene prostorske strukture ali okvire delovanja.

Ta zastavitev je teoretsko komplementarna z naslednjim besedilom, ki obravnava javnomnenjsko dojetje »begunske krize«, ki je na prvi pogled šibko povezana s trajnostnim razvojem. Vendar je utemeljitev korelacije med begunsko krizo in trajnostnim razvojem prepričljiva. Izvirni razlog množičnih prostorskih migracij v smeri jug-sever so nedvomno prav velikanske, nevzdržne, absolutno netrajnostne razlike med svetovnim severom in jugom. Poanta besedila je razkrivanje, kako enostransko »netrajnostni« so odzivi na begunsko krizo v javnem mnenju, kar je nedvomno pomembno dejstvo, ki ga moramo upoštevati pri nastajanju in izvajanju razvojnih ukrepov in politik. Ta ugotovitev je presenetljiva še zlasti glede na dejstvo, da prostorske migracije prebivalstva pravzaprav sodijo med najbolj stalne in ponavljajoče se, dejansko trajnostne družbene pojave od pradavnih začetkov razvoja človeških družb.

Četrto besedilo je najbolj konkretno praktično usmerjeno, ker obravnava

zaposlitvene možnosti, ki jih omogoča trajnostni razvoj. Res je, da nove tehnologije »žrejo« stara delovna mesta, nove razvojne modalitete pa generirajo nove. Na osnovi analize uvajanja novih trajnostnih urbanih sosesk besedilo prikaže dinamiko pojavljanja novih poklicev. Čeprav je to nedvomno obetaven proces, pa ga spremljajo standardne težave uveljavljanja novih paradig, kar ustvarja tudi poligon za trenja med poklicnimi skupinami znotraj polja poklicnih pristojnosti ter zaradi divergence med dejanskimi in pričakovanimi »trajnostnimi« poklicnimi kompetencami. Besedilo obravnava še dodatne težave, ki so posledica depersonalizacije, fragmentacije, birokratizacije in standardizacije storitev. Težava pri načrtovanju novih poklicev je krčenje javnih sredstev, zaradi česar se profesionalno znanje vse bolj omejuje na trenutne potrebe politike in zasebnega kapitala ter zmanjšuje pomen in vrednost teoretičnega znanja. Zaradi zanemarjanja teoretičnega znanja pa nastopijo težave pri »medpoklicni jurisdikciji«.

Skupna značilnost besedil o trajnostnem razvoju je torej potrditev kritične ocene o velikem razkoraku med teoretsko konceptualnim vidikom in izkustvenim uveljavljanjem te zamisli. Čeprav se zdi skoraj banalno in že velikokrat slišano, pa je rešitev tega zastoja obuditev, spodbuditev in razširitev refleksije o raznovrstnih vidikih trajnostnega razvoja na vseh ravneh. To pa je tudi cilj objave štirih raznovrstnih besedil o trajnostnem razvoju. Spodbujanje dialoške razprave o raznovrstnih pogledih na kompleksna vprašanja trajnostnega razvoja je dejansko edina praktična možnost preseganja implementacijskega zastoja, ki hromi uveljavljanje te »edine še preostale velike razvojne ideje«.

Drago Kos
gostujoči urednik